

DISCURS COMMEMORATIU DEL CENTENARI DE L'ORFEÓ MAONÈS¹

Sr. Batlle de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Maó,
Sr. President de l'Orfeó Maonès,
Benvolguts orfeonistes,
Senyores i senyors:

Aquell home que coneixem amb el nom d'Orfeu, poeta i músic de les llegendes de Tràcia, semidéu, fill d'Eagre i d'una de les muses de la Grècia mitològica (no sabem si de Polímnia o de Calíope), aquell home que amb el seu cant encisava els animals i seduïa la natura; aquell home, Orfeu, prototipus vivent de l'ésser enamorat que no pogué resignar-se de viure sense la seva Eurídice estimada i va decidir de baixar a cercar-la als inferns on lluità amb el seu cant contra la insensibilitat de les Fúries; aquell home, Orfeu, que amb els dolços accents de la lira sabé ablanir el cor duríssim d'Hades, rei de les tenebres, fins que aquest li va permetre de recobrar el seu amor; aquell home, dic, Orfeu, que malgrat la prohibició expressa de no girar-se cap enrere, no pogué suportar en el retorn dels inferns aquell caprici malvat que li impedia de mirar tendrament la seva Eurídice estimada -i és que ¿pot haver-hi càstig més cruel o presó més dura que deixar de mirar els ulls de la dona que un estima?--; aquell home, dic, Orfeu, que esguardà tendrament i amorosida els ulls delerosos i humits de la seva Eurídice en adonar-se del dubte punyent i feridor que la seva incomprendible actitud solcava en l'esperit d'aquella dona que el seguia pels camins que els guiaven envers la sortida dels Inferns i que amb aquesta mirada li provocà decididament la mort tal i com Hades li ho havia advertit; aquell home, dic, Orfeu, que fidel per sempre més a la seva Eurídice no conegué altre amor fins a morir fulminat per l'ira de Zeus o potser destrossat per la fúria de les Mènades, que es sentiren despietades en no poder obtenir d'Orfeu l'apaivagament dels seus desigs desordenats i voluptuosos; aquell home, dic, Orfeu, ha estat present en l'art i en la història dels homes, des de l'iconografia a la pintura, des de la dansa fins al gran i magnífic espectacle de l'òpera.

No és estrany, doncs, que dins el segle XIX, seduïdes pel mite d'Orfeu i influïdes per la cultura francesa, moltes de les societats o agrupacions corals que es formaren acollissin el nom d'Orfeó per a designar-se a si mateixos. De fet, els orfeons van florir dins el darrer terç de segle XIX i ho van fer concretament al nord i llevant de la península ibèrica: al País Basc, d'on caldria destacar l'Orfeó Donostiarria (1897) i, sobretot, als Països Catalans, inspirats en les corals fundades a França i com a continuació dels cors de Josep Anselm Clavé.

De fet, moltes són les poblacions del Principat i del País Valencià, i també, encara que més comptades, les de les Illes Balears, que tenen o han tingut un Orfeó.

Potser no de manera decisiva, o potser sí, vés a saber, també en les arrels més

¹Teatre Principal de Maó, 5 de setembre de 1990.

pregones de l'Orfeó maonès hi trobam la mà d'aquest català universal que fou Josep Anselm Clavé, músic que passà més de mig any confinat a Maó per mor dels seus ideals republicans, federals i progressistes i al que de manera molt encertada l'Ajuntament de la nostra ciutat li va dedicar, ja fa temps, un dels nostres carrers. Com ha destacat el professor Deseado Mercadal, savi historiador i músic maonès així com insigne biògraf del nostre Orfeó, "el que resulta indubtable és que el genial músic català va relacionar-se amb els orfeonistes maonesos dels que en guardaria, sens dubte, perenne record i als qui possiblement aconsellaria i animaria perquè continuessin la tasca artística que havien emprès" en entitats corals com "La Fraternidad" o bé "El Progreso", convertit més endavant en "Lo Progrés" que esdevindria l'antecedent més immediat de l'Orfeó actual que va néixer ara fa cent anys amb el nom de "Lo Progrés-Orfeón Mahonés" i adoptà com a propi l'himne "Salut als cantors" de l'Associació Euterpenca dels Cors de Clavé.

Si observam els vímets que formaren l'Orfeó maonès ara fa cent anys hi veurem, doncs, de manera diàfana els valors i les virtuts que encarnaven aquelles institucions corals de finals de segle XIX:

- Són unes entitats que es consoliden entorn de l'art i, més específicament, de la música i del cant coral que és allò que les uneix i agermana.

- Son unes entitats que neixen del cor mateix de la terra, com diria el nostre Àngel Ruiz i Pablo. És el poble senzill el que sent la necessitat col·lectiva de trobar-se per a cantar, per a expressar allò de bo i millor que posseeix, i per a entretenir-se i entretenir artísticament enmig d'una societat encara poc avançada però marcadament progressiva i immersa dins l'aquell món industrial que havia esclatat i marcà la darrera part del segle XIX.

No deixa de ser interessant, en efecte, que els orfeons neixin fonamentalment al si de societats industrials i obreres i no és estrany tampoc que, malgrat que a ningú no se li demani filiació alguna, la immensa majoria dels components d'aquestes masses corals siguin obrers, gent de condició modesta, gent entroncada amb les arrels més populars de la ciutadania.

- Són, també, entitats independents del poder polític -avui en diríem entitats incardinades de ple dins de la societat civil-, apolítiques i aconfessionals en la seva majoria, tot i que, també en general, de signe marcadament progressista malgrat que dedicades plenament i exclusiva a la música i a l'art, sense oblidar, però, tampoc una finalitat formativa innegable: els orfeons van néixer també per a treballar decididament per al progrés moral i intel·lectual de la classe obrera -com molt agudament assenyalava una gasetilla publicada per l'Orfeó maonès damunt la premsa menorquina el 2 d'abril de 1907, tal i com ha recollit en la seva biografia el professor Deseado Mercadal.

No em correspon a mi, senyores i senyors orfeonistes, glossar la història de la nostra entitat centenària, d'aquesta entitat que el poble sencer de Maó -i jo m'atreviria a dir que tot Menorca- avui homenatja, però sí voldria destacar alguns moments que a mi em semblen cabdals per a la vida de l'Orfeó maonès.

En primer lloc, la vinculació que mantingué durant la seva primera època amb els Cors de Clavé. Pens, en efecte, que en aquesta primera etapa l'Orfeó descobrí en tota la plenitud el seu paper de massa coral, la saba més genuïna d'entitat que canta i que pregona a tot arreu, fonamentalment a Menorca, però també fora de la nostra illa, un missatge de fraternitat i de

concordia que és essencial en l'ànima dels cors claverians.

Pau Casals, un altre català universal, en una de les seves múltiples presentacions del seu magnífic oratori va dir que aquest era el missatge de pau que ell presentava al món. "La fervorosa acollida que obté per tot arreu -digué aleshores Pau Casals- em demostra, una vegada més, que en art com en la vida tots els homes, siguin d'on siguin, comprenen el llenguatge que surt del cor". Aquest fou, també, l'esperit de fraternitat universal que inspirà els Cors de Clavé i que va viure l'Orfeó en la seva primera etapa de sa vida. És una etapa exclusivament coral, és el poble que canta en una expressió joiosa de fidelitat als orígens de totes aquelles masses corals que poblaren entre segles el solar patri de la nostra pell de brau.

Un segon moment que em sembla fonamental en la vida de l'Orfeó fou aquell en què els seus dirigents decidiren d'anar més enllà del cant coral creant els quadres líric i dramàtic de l'entitat.

És a partir d'aquest esforç que l'Orfeó deixa de ser exclusivament una massa coral i s'esdevé, a més a més, una companyia de comèdies que ha portat als nostres escenaris una quantitat immensa de representacions teatrals i ha esdevingut també l'ànima del teatre líric que tan considerables arrels té a la nostra illa.

Corprèn, en efecte, resseguir a l'obra del professor Deseado Mercadal la sèrie interminable de fullets i pasquins anunciant al llarg del segle vetllades musicals, òperes, operetes, sarsueles, narracions i teatre, tot un reguitzell d'activitats que són inimaginables en una societat tan petita com la nostra sense tenir darrera seu una ingent massa de persones dedicades en cos i ànima a la noble tasca de fer de la vida art i de la passió bellesa.

Sovint he pensat que si no fos per aquestes persones que són capaces de perdre hores i hores assajant les partitures o els "libretos" que han d'interpretar, les obres que representaran o els muntatges artístics que, sense cap interès material, ens ofereixen, la vida a Menorca no tindria els al·licients que així té per a nosaltres. Són persones, aquestes, que irradien la il·lusió, que ens ofereixen a tots l'esperança de viure, que ens demostren que és possible una convivència harmoniosa i alegre entre els homes, encara que aquests responguin a creences o mentalitats molt diferents.

L'Orfeó maonès és i ha estat sempre un exemple de persones il·lusionades i altruistes, un exemple d'homes i dones que creuen que la via és quelcom que s'ha d'exercir amb coratge i dignitat, de ciutadans que ens demostren cada dia que no tot en el món és ambició ni recerca de vanes recompenses.

Jo voldria destacar també una tercera fita en la vida de l'Orfeó maonès i, en aquest cas, no per material menys decisiva: és la que implicà per a la seva existència l'adquisició d'un local propi com a seu definitiva, local que primer s'obtingué en arrendament i que acabà tenint-se en propietat. De fet, però, quan la nit del 19 de juny de 1926 l'Orfeó celebrava amb goig l'estrena d'un local propi al Pont d'Es Castell, a Maó, estava celebrant, ben segur, la consolidació de la seva existència, perquè les entitats culturals permanents són aquelles que han pogut establir-se a ca seva, per molt que l'acolliment al si d'altres institucions pugui esdevenir una mesura acceptable quan no hi ha més possibilitats a l'abast. I dic això perquè em sembla fonamental que l'Orfeó continuï tenint seu pròpia, ja que és l'única garantia d'independència, d'estabilitat i de fidelitat als propis orígens, sens perjudici, naturalment, de col·laborar i d'arribar a acords fins

i tot permanents i estables amb altres institucions polítiques o culturals.

Senyor President, quan em féreu l'honor de pronunciar aquestes paraules en una data tan assenyalada, vaig optar -i ho sabeu- per una persona que no ha viscut internament la vida orfeonenca, una persona que no us pot exposar amb justícia els mèrits o virtuts de tal o qual orfeonista sacrificat de qui s'hauria de dir avui alguna cosa, d'aquest o d'aquell professor de música o de cant que caldria també recordar, d'aquell actor fidel i insubstituïble que hauríem de tenir present en un dia tan assenyalat com aquest. Vaig convidar una persona que no pot incitar el vostre somriure explicant-vos aquelles anècdotes inversemblants o divertides que sempre succeeixen darrere l'escenari al llarg d'una actuació teatral o d'un concert coral o d'una interpretació lírica; una persona que no pot valorar en el seu abast el mèrit concret i específic dels homes que han esmerçat la seva energia de treball i sacrifici per a dur endavant una gran obra com la vostra avui ja centenària, ara bé, això no obstant i malgrat tot, sí us he de dir que heu convidat un home que valora abastament la tasca incommensurable de tota aquesta gran família que constitueix el nostre Orfeó; un home que les exigències professionals s'han endut de Menorca -esperem que temporalment- i que s'enyora i us enyora; un home que s'admira davant la vostra obra gegantina i us admira en veure's incapaç a si mateix de seguir el vostre esperit de treball i sacrifici; un home que sap que darrera d'aquesta entitat centenària hi ha el treball callat i gratuït de generacions de maonesos que han cregut en la vida i en l'art, que han estat capaços de crear una obra ben feta i ens comprometen a seguir la tasca que ells un dia, ara fa cent anys, van iniciar.

Pensau, benvolguts orfeonistes, que l'Orfeó maonès és un dels orfeons més antics d'Espanya. L'Orfeó Català nasqué un any més tard, el 1891, l'Orfeó Donostiarra el 1897, l'Orfeó de Sants, el 1899 i l'Orfeó Gracienc, el 1904, per citar algun dels més destacats orfeons que tenim actualment, i aquest Orfeó nasqué precisament amb motiu d'unes festes de Gràcia, quan el consistori maonès, presidint pel batlle Damià Moisy, decidí de revivre les nostres festes patronals.

L'Ajuntament suggereix la idea, però és la ciutadania la qui respon d'immediat, és la ciutadania la que omple el Teatre Principal i s'emociona en veure els assaigs d'aquella massa coral maonesa que s'estava quallant, és la ciutadania la que esclata de goig i fremeix de joia en sentir el 7 de setembre de 1890 la "SIMFONIA D'OBBERON" de Weber, o la de "GUILLEM TELL" de Rossini, o els "VALSOS" de Wanderfeult o les "POLKAS" de Landino i Taltavull, les "DANSES DE BACANTS" de Gounod o les patriòtiques composicions de Clavé. És el poble que s'identifica amb l'Orfeó que neix i que acompanyat de setanta professors d'orquestra fa estarrufar la pell dels ciutadans que s'adonen també sense saber-ho que, com l'oratori de Pau Casals, aquella música que senten dins aquest mateix teatre no és, sinó, un missatge de pau que l'Orfeó naixent dedica al món, un exemple inequívoc d'aquell llenguatge que surt del més noble i pregon que tenim dins de la nostra ànima.

Jo voldria acabar, senyor President, estimats orfeonistes, retornant al mite d'Orfeu amb el qual he començat aquestes paraules.

Voltros sou, com ell, capaços d'encisar el cor dels homes i dones que us escolten; sou capaços, com ell, d'encantar els éssers animats i de transformar la natura, d'amarar les terres de sequera i de convertir en un verger el que és més erm i impracticable.

Voltros sou, com ell, capaços d'estimar la bellesa que Eurídice representa amb tot el vostre cor. Però l'art i la bellesa, com Eurídice en el mite, se us faran sovint escàpols i haureu de ser obstinats i haureu de travessar, si és necessari, els camins dels Inferns. I quan les Fúries que tenen per missió impedir el pas dels estranys al regne de tenebres us barrin el pas, entendriu-les lentament amb la vostra lira fins que us obrin la porta. I quan passegeu pels Camps Elisis i trobeu la vostra Eurídice estimada, traieu allò de més sublim que tengui el vostre cant fins que el cor marmori d'un Hades insensible es torni tan receptiu com un cor dels mortals. I si en el retorn a la vida ella no entén per què rebutjau la seva mirada, cuitau de resistir, cantau i cantau a l'amor i la bellesa. Però us he de dir més. Si en el camí no podeu evitar de mirar-la i girau envers ella els vostros ulls adolorits, no us deixeu vèncer per la fatalitat del mite i de la història. No penseu, en efecte, que ja no hi ha sortida i que haureu d'afrontar per sempre més la soledat en absència de la dona estimada fins a desaparèixer fulminats per l'ira de Zeus o destrossats per unes Mènades cruels i despietades, ans al contrari, continueu fidels a la música, al llenguatge que surt més vivament del cor i trencau el mite, transformau la història dels déus i actuau com actuà Cristoph Willibald Gluck, el genial músic alemany autor d'aquell magnífic "Orfeo ed Euridice" que, aconsellat pel llibetrista Raniero de Calzabigi, féu una reforma de l'òpera suprimint-ne les incongruències d'un primitiu llibret convencional i la supeditació absoluta al text que s'havia introduït a totes les òperes barroques. Gluck, en efecte, no es conformà amb el fatalisme d'un Orfeu que, malalt d'amor, no pogué estar-se de mirar la dona estimada i en provocà, per això, el seu retorn definitiu al regne dels morts. Gluck trenca el mite i aconseguix que un nou personatge, l'Amor, s'aparegui davant d'un Orfeu abatut i abocat al suïcidi per a fer-li saber que els déus novament s'han compadit d'ell i li concedeixin la joia de viure per sempre més amb una Eurídice que ha estimat per damunt de totes les coses.

Aquest és el vostre repte, però aquesta és, també, la vostra esperança.

Cent anys de l'Orfeo són cent anys de la història d'una ciutat. Són, ben segur, molt més que una vida.

"AD MULTOS ANNOS" Orfeo maonès. "PER MOLTS D'ANYS" estimats orfeonistes.

Moltes gràcies.

Josep Maria Quintana